

บทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

Roles of Stakeholders in Social Studies Teaching and Learning Management

ทยิดา เลิศชนะเดชา^{1*} และ ศิริวรรณ วณิชวัฒนวรชัย²

¹โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง (ฝ่ายประถม) ประเทศไทย

²คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ประเทศไทย

*ผู้รับผิดชอบบทความ

Thayida Lertchanadecha^{1*} and Siriwan Vanichwatanavorachai²

E-mail: Thayida1976@hotmail.com^{1*}, Wantoo_@hotmail.com²

¹Ramkhamhaeng University Demonstration School (Elementary Level), Thailand

²Faculty of Education, Silpakorn University, Thailand

*Corresponding author

Received: September 17, 2021 / Revised: November 1, 2021 / Accepted: November 3, 2021

บทคัดย่อ

บทความนี้ วิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา โดยใช้ทฤษฎีผู้มีส่วนได้เสีย (stakeholder theory) ซึ่งจำแนกคุณลักษณะของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียออกเป็นอำนาจ ความชอบธรรมและความเร่งด่วน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ได้แก่ ผู้บริหาร คณะกรรมการสถานศึกษา ครูผู้สอน นักเรียน ผู้ปกครอง และปราชญ์ท้องถิ่นและชุมชน จากการวิเคราะห์พบว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีความสำคัญที่สุด ได้แก่ ผู้บริหาร คณะกรรมการสถานศึกษา ครูผู้สอน นักเรียน และผู้ปกครอง เนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีทั้งอำนาจ ความชอบธรรม และความเร่งด่วน ดังนั้นควรแก้ไขความเร่งด่วนของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มดังกล่าว เช่น ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาตนเองของบุคลากรในสถานศึกษา เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้มีส่วนร่วมในการวางแผนและกำหนดนโยบาย สถานศึกษา เป็นต้น เพื่อให้การพัฒนาการจัดการหลักสูตรและบทเรียนในการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษามีเนื้อหาครอบคลุม มีมาตรฐาน มีประสิทธิภาพ และสามารถตอบสนองตรงกับความต้องการของนักเรียน

คำสำคัญ: ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย; การสอนวิชาสังคม; การจัดการเรียนการสอน

Abstract

This article analyzes the stakeholders in social studies teaching and learning by using theory. Which classifies stakeholder characteristics as power, righteousness and urgency. Stakeholders in social studies teaching and learning are administrators, school committees, teachers, students, parents, and local and community philosophers. From the analysis, it was found that the most important stakeholders are administrators, school committees, teachers, students and parents. Because it is a group that has both power righteousness and urgency Therefore, the urgency

of those stakeholders should be addressed. For example, promoting and supporting the self-development of personnel in educational institutions Provide opportunities for stakeholders to participate in the planning and policy formulation of educational institutions, etc. so that the development of curricula and lessons for teaching social studies subjects are comprehensive, standardized, and efficient; and can meet the needs of students.

Keywords: Stakeholders; Social Studies; Teaching and Learning Management

บทนำ

วิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่มีเนื้อหาบูรณาการทางด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ โดยตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ได้อธิบายเหตุผลที่ต้องเรียนวิชาสังคมศึกษาไว้ว่า กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจว่า มนุษย์ดำรงชีวิตอย่างไร ทั้งในฐานะปัจเจกบุคคล และการอยู่ร่วมกันในสังคมการปรับตัวตามสภาพแวดล้อม การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด นอกจากนี้ยังช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจถึงการพัฒนา การเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย เวลา ตามเหตุปัจจัยต่าง ๆ ทำให้เกิดความเข้าใจในตนเองและผู้อื่น มีความอดทนอดกลั้น ยอมรับในความแตกต่างและมีคุณธรรม สามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติและสังคมโลก (กระทรวงการศึกษาธิการ, 2551) ดังนั้น วิชาสังคมศึกษาจึงเป็นการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจถึงความเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อม นำไปสู่การยกระดับกระบวนการทัศนทางความคิดของผู้เรียนให้เห็นพลังความเป็นมนุษย์ของตนเองและร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างสรรค์สังคมที่ดีกว่า โดยนัยแห่งความมุ่งหมายของวิชาสังคมศึกษาจึงมีเป้าหมายสำคัญเพื่อการเตรียมพลเมืองให้กับรัฐสถานศึกษาเป็นหน่วยงานที่สร้างให้บุคคลเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง (อรรถกฤษณ์ สัจจะพัฒนกุล และอัฐณิญา สัจจะพัฒนกุล, 2561)

การจัดการศึกษาต้องคำนึงถึงองค์ประกอบหลายด้าน โดยเฉพาะหลักสูตรของสถานศึกษา สถานศึกษาจึงมีหน้าที่สำคัญในการพัฒนาหลักสูตรและพิจารณาให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน และรายละเอียดที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาได้จัดทำเพิ่มเติม นอกจากนี้เหตุผลข้างต้นแล้วโรงเรียนจึงต้องมีการเตรียมความพร้อมในการศึกษาอบรมคณะทำงานพัฒนาหลักสูตรและดำเนินการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของตนเองตามกรอบที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลาง (ณัฐพงศ์ ฉลาดแย้ม, 2554) กอปรกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในมาตรา 8 (2) ว่าด้วยการจัดการศึกษาให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และมาตรา 9 (6) การจัดระบบโครงสร้างและกระบวนการจัดการศึกษาที่ยึดหลักการมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันอื่น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545) จากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติดังกล่าว จะเห็นได้ว่าการจัดการศึกษานั้นต้องให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชน ท้องถิ่นและสังคม อย่างไรก็ตาม การพัฒนาหลักสูตรจำเป็นต้องอาศัยการบริหารจัดการทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต้องมีความเข้าใจตรงกัน รวมถึงเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเอง ซึ่งบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในด้านการพัฒนาหลักสูตร จึงควรเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา ประเมิน และปรับปรุงหลักสูตร ส่วนครูและนักเรียนมีบทบาทในการจัดระบบการนำหลักสูตรไปใช้ ผู้บริหารจึงต้องมีการนิเทศ กำกับ ติดตาม ประเมินผลการนำหลักสูตรไปใช้อย่างต่อเนื่อง (พงษ์ชัย บุญคง, 2553) ดังนั้น ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จึงมีความสำคัญที่จะช่วยในการพัฒนาหลักสูตรให้มีความครอบคลุม โดยเฉพาะวิชาสังคมศึกษา เนื่องจากครูผู้สอนอาจจะไม่ได้มีความรู้วิชาสังคมศึกษาครบในทุกด้าน และผู้บริหารที่เกี่ยวข้องกับการทำหลักสูตรจำเป็นต้องเข้ามาช่วยในการกำหนดขอบเขตและพัฒนาหลักสูตรวิชาสังคมศึกษา ซึ่งอาจให้ผู้ปกครอง ผู้มีความรู้เฉพาะด้านหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดหลักสูตร เพื่อให้การจัดการหลักสูตรการศึกษาอิงอยู่บนพื้นฐานความจริง โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้นำไปปฏิบัติคำนึงถึงชีวิตจริง อันจะทำให้ผู้เรียน

มององค์ความรู้ตั้งแต่ความรู้ในระดับท้องถิ่นไปจนถึงความรู้ในระดับโลก ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างสมรรถนะการเป็นพลเมืองที่รับมือกับความเปลี่ยนแปลงทั้งในปัจจุบันและอนาคตได้ ดังนั้น บทความฉบับนี้ จึงจะให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวิชาสังคมศึกษา

วิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของมนุษย์ที่ต้องอยู่ร่วมกันในสังคม รวมถึงการปรับตัวตามสิ่งแวดล้อม ดังนั้นการเรียนวิชาสังคมจะช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจของอิทธิพลและสภาพแวดล้อมที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต เพื่อเป็นการเตรียมให้เป็นพลเมืองที่ดีและมีประสิทธิภาพ สามารถนำความรู้ไปใช้ในการวิเคราะห์ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน ซึ่งวิชาสังคมศึกษามีเนื้อหาสาระ ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) (1) ศาสนา ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม (2) หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิต (3) เศรษฐศาสตร์ การผลิต การแจกจ่าย และการบริโภคสินค้าและบริการ (4) ประวัติศาสตร์ เวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ วิธีการทางประวัติศาสตร์ พัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตถึงปัจจุบัน (5) ภูมิศาสตร์ ลักษณะของโลกทางกายภาพ ลักษณะทางกายภาพ แหล่งทรัพยากร และภูมิอากาศของประเทศไทย และภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก

จากประสบการณ์การจัดการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาของผู้เขียน พบว่า การจัดกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์โดยการนำเกม บทบาทสมมติ กรณีตัวอย่าง (case) หรือสถานการณ์ในโลกปัจจุบัน ทำให้นักเรียนได้เรียนรู้การทำงานร่วมกันได้สร้างปฏิสัมพันธ์กันภายในกลุ่ม ฝึกการเป็นผู้นำ ผู้ตาม ทำให้บรรยากาศในการเรียนมีความสนุกสนานและผ่อนคลาย มีการปรึกษาร่วมกันวางแผน สามารถตอบสนองความสนใจ ความถนัดและความสามารถที่ต่างกันของนักเรียน ส่งผลให้นักเรียนมีความกระตือรือร้นและเอาใจใส่ในการเรียน อีกทั้งการจัดกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ ทำให้นักเรียนรู้จักการเรียนรู้ในการทำงานร่วมกันกับเพื่อน กล้าแสดงออก รวมถึงเป็นการเปิดโอกาสให้นักเรียนได้รู้จักได้เข้าใจผู้อื่นมากขึ้นและทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น เนื่องจากมีความเข้าใจในเนื้อหาวิชาสังคมศึกษาและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งสอดคล้องกับ สิริวรรณ ศรีพหล (2555) และสมพร โตนวล (2551) ที่กล่าวไว้ว่า การเรียนวิชาสังคมศึกษานั้นมุ่งพัฒนาผู้เรียนมีความรู้ มีทักษะ มีความรับผิดชอบ มีคุณธรรม จริยธรรม มุ่งเน้นการปลูกฝังให้เป็นพลเมืองดีของสังคม และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตในสังคมได้ เน้นให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจ สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและการอยู่ร่วมกันในสังคมไทยและสังคมได้อย่างสันติสุข การเป็นพลเมืองดี ศรีพหลในหลักสูตรของศาสนา การเห็นคุณค่าของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ความรักชาติ และภูมิใจในความเป็นไทย อีกทั้งยังเป็นการพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความเจริญงอกงามในด้านต่าง ๆ คือ ด้านความรู้ ด้านทักษะ และด้านเจตคติและค่านิยม

ทฤษฎีผู้มีส่วนได้เสียมีพื้นฐานมาจากกรอบแนวคิดของ Bransford 1938 ในหนังสือเรื่อง *The Functions of the Executive* ซึ่งนำเสนอมุมมองด้านบวกของผู้จัดการในการสนับสนุนความรับผิดชอบต่อสังคม ต่อมา Friedman 1970 ได้พัฒนาและสนับสนุนให้ผู้บริหารสร้างความพึงพอใจแก่บุคคลที่มีอิทธิพลต่อบริษัทเพื่อแสดงให้เห็นว่า องค์กรมีความรับผิดชอบต่อสังคมในเรื่องที่ส่งผลต่อผู้มีส่วนได้เสีย เนื่องจากองค์กรไม่ได้ดูแลผู้มีส่วนได้เสียเพียงอย่างเดียว แต่กิจการต้องทำเพื่อสังคมและต้องการดำเนินกิจการที่ต่อเนื่อง ดังนั้น การดำเนินองค์กรแบบมีจริยธรรมต่อบุคคลภายในและนอกองค์กรธุรกิจ รวมถึงการพัฒนาชุมชนและสังคมจะส่งผลให้องค์กรประสบความสำเร็จ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจึงเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากภารกิจและตัดสินใจขององค์กร สอดคล้องกับ Post, Lawrence and Weber (2002) ได้กล่าวว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นบุคคลที่จะได้รับผลกระทบจากการตัดสินใจและนโยบายขององค์กร ทฤษฎีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจึงต้องการพิจารณาว่า องค์กรควรมีการสนับสนุนให้มีมุมมองใหม่ที่กว้างขึ้นและให้ความสำคัญต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในสังคม ชุมชนและสิ่งแวดล้อม (Simmons, 2004) ทฤษฎีนี้จึงเป็นการพัฒนาแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรและคำนึงถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่าง ๆ (Friedman & Miles, 2006) ดังนั้น ทฤษฎีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นทฤษฎีที่มีความเกี่ยวข้องต่อความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร (Corporate Social Responsibility--CSR) และยังเชื่อมโยงถึงการเป็นภาวะผู้นำในการเปลี่ยนแปลง (transformational leadership) และการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย (ธีรพร ทองชะโงก, 2556)

16

ส่งเสริมให้ครู กรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครอง ชุมชน และมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของสถานศึกษาจะช่วยให้สามารถดำเนินงานในด้านกิจกรรมของสถานศึกษาและกิจกรรมสัมพันธ์สำเร็จตามเป้าหมาย และบุคลากรได้เรียนรู้ ขนบธรรมเนียมประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นจากต้นแบบและสามารถนำความรู้ไปถ่ายทอดให้นักเรียนได้อย่างถูกต้อง นอกจากนี้หากนักเรียนได้รับการสนับสนุนทางสังคมจากครอบครัว โรงเรียนและชุมชน จะมีความรู้สึกผูกพันกับชุมชน ที่ตนอาศัยอยู่ และส่งผลให้นักเรียนอยากมีส่วนร่วมในการจัดการความรู้ทั้งที่โรงเรียนได้ปลูกฝังและภูมิปัญญา ของชุมชนเพิ่มขึ้น ส่วนความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียนั้นต้องการให้ครูมีการพัฒนากลยุทธ์ในด้านคุณธรรมจริยธรรม และการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

จากการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการศึกษา มีกลุ่มใดบ้าง และมีวิธีการกำหนดผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างไร ดังตาราง 1

ตาราง 1

สรุปรายละเอียดผู้แต่ง ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และวิธีกำหนดผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการศึกษา

ผู้แต่ง	ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	วิธีกำหนด ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการศึกษา
รัตนา ทรงทอง (2553)	คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ครู ผู้นำชุมชน ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ปกครอง และนักเรียน	การสัมภาษณ์และ การสังเกต
ณัฐพงศ์ ฉลาดแย้ม (2554)	ผู้บริหาร กรรมการสถานศึกษา ขั้นพื้นฐาน ครูผู้สอน ผู้นำชุมชน ประชาชน ท้องถิ่น และผู้ปกครอง	การสัมภาษณ์
มณฑา จำปาเหลือง, เดือนใจ รักษาพงศ์, เจษฎา บุญมาโฮม และ เกรียงไกร จริยะปัญญา (2558)	ครู ประชาชน นักศึกษา	การสัมภาษณ์และ การประชุมสนทนากลุ่ม
โอภาส วุฒิสถา, ชวนคิด มะเสนา และวิสุทธิ ราตรี (2560)	ผู้ปกครองและชุมชน	แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ แบบ สังเกต ประชุมสนทนากลุ่มและ ประชาพิจารณ์
สายฝน อัมรี, ทวีศิลป์ กุลนาคดล และศิริวัฒน์ จิระเดชประไพ (2561)	ผู้บริหารและครู	แบบสอบถาม
เอื้ออนุช ถนอมวงษ์, ทิพย์วัลย์ สุรินยา, งามลมัย ผิวเหลือง, นรุตม์ พรประสิทธิ์ และวิเชียร ปรีชาธรรมวงศ์ (2561)	นักเรียน	แบบสอบถาม
รัชนิ พันออก (2562)	คณะกรรมการสถานศึกษา	แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ เชิงลึกและแบบประเมินรูปแบบ

จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้น พบว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ประกอบด้วย ผู้บริหาร ครูผู้สอน กรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้นำชุมชน ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการ เนื่องจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเหล่านี้มีความสำคัญในการกำหนดหลักสูตรของสถานศึกษา

ทั้งนี้จากการวิเคราะห์ความสำคัญของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholder salience) จากทฤษฎีของ Mitchell, Agle, and Wood (1997) สามารถวิเคราะห์คุณสมบัติของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้ ดังนี้

1. อำนาจ หมายถึง ความสามารถหรืออิทธิพลในการสร้างทรัพยากรเพื่อให้องค์กรสามารถบรรลุเป้าประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยอำนาจอาจมีหลากหลายแหล่งที่มา

2. ความชอบธรรม หมายถึง เป็นการกระทำที่สร้างความไว้วางใจตามเหมาะสม เนื่องจากข้อเรียกร้องของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียนั้นได้รับการยอมรับ

3. ความเร่งด่วน หมายถึง ระดับความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เรียกร้องให้ได้รับความสนใจ

นอกจากนั้น Mitchell, Agle, and Wood (1997) ได้แบ่งประเภทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจำแนกตามคุณสมบัติที่มี ดังนี้

1. ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแบบไม่แสดงออก (dormant stakeholder) คือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีแต่อำนาจ

2. ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแบบรอบคอบ (discretionary stakeholder) คือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีความชอบธรรมและกฎเกณฑ์ต่างๆ

3. ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแบบเรียกร้อง (demanding stakeholder) คือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีแต่ความเร่งด่วน

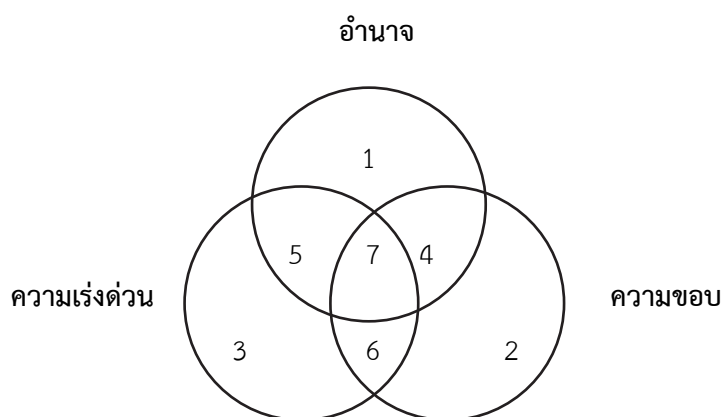
4. ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีอำนาจ (dominant stakeholder) คือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีอำนาจและความชอบธรรม

5. ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอันตราย (dangerous stakeholder) คือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีอำนาจ และความเร่งด่วน

6. ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแบบพึ่งพิง (dependent stakeholder) คือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีความชอบธรรมและความเร่งด่วน

7. ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างสมบูรณ์ (definitive stakeholder) คือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีทั้งอำนาจ ความชอบธรรม

และความเร่งด่วน

ภาพ 1 แบบจำลองอำนาจ ความชอบ และความเร่งด่วน

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่ควรได้รับความสำคัญมากที่สุด คือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างสมบูรณ์ (definitive stakeholder) เนื่องจากเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีทั้งอำนาจ ความชอบธรรมและความเร่งด่วน การวิเคราะห์ด้วยวิธีจะสามารถทราบถึงความสำคัญของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและแหล่งอำนาจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เมื่อนำคุณลักษณะทั้งสามมาวิเคราะห์กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้ดังตาราง 2

ตาราง 2

การวิเคราะห์คุณลักษณะความสำคัญของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholder salience)

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	อำนาจ	ความชอบธรรม	ความเร้่งด่วน	ประเภทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
1. ผู้บริหารสถานศึกษา	1. อำนาจตามกฎหมายในการบริหารจัดการสถานศึกษา	1. อำนาจตามกฎหมายในการบริหารจัดการสถานศึกษา 2. ได้รับการยอมรับจากคณะกรรมการสถานศึกษาและครูผู้สอน	1. กำหนดนโยบายการจัดทำหลักสูตรของสถานศึกษา 2. ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาตนเองของบุคลากรในสถานศึกษา 3. เปิดโอกาสให้บุคลากรได้มีส่วนร่วมในการวางแผนและกำหนดนโยบายสถานศึกษา	ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างสมบูรณ์
2. คณะกรรมการสถานศึกษา	1. อำนาจตามกฎหมายในการดำเนินบริหารบุคคล และกิจการด้านต่าง ๆ ในสถานศึกษา	1. เป็นผู้ชี้แนะ ส่งเสริมสนับสนุนและเป็นผู้ประสานระหว่างสถานศึกษากับชุมชน	1. มีบทบาทและเข้ามามีส่วนร่วมกับสถานศึกษาไม่ต่อเนื่อง	ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างสมบูรณ์
3. ครูผู้สอน	1. อำนาจจากความเชี่ยวชาญในการเป็นผู้สอน	1. เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้นักเรียน 2. มีความรู้ความเข้าใจนักเรียนและการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมสอดคล้องกับนักเรียน	1. คุณภาพของการสอนที่อาจลดลงจากการขาดการสนับสนุนในการพัฒนาตนเอง 2. ครูไม่มีประสบการณ์และความรู้มากพอในการจัดหลักสูตร	ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างสมบูรณ์
4. นักเรียน	1. อำนาจจากการเป็นเจ้าของทรัพยากร	1. เป็นผู้รับความรู้จากครูผู้สอนเพื่อนำมาพัฒนาความคิดและสติปัญญา	1. คุณภาพของการเรียนการสอน 2. ไม่ได้ได้รับการส่งเสริมให้มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน	ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างสมบูรณ์

ตาราง 2 (ต่อ)

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	อำนาจ	ความชอบธรรม	ความเร่งด่วน	ประเภทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
5. ผู้ปกครอง	1. อำนาจจากการเป็นผู้สนับสนุน เจ้าของทรัพยากร	1. เป็นผู้สนับสนุน นักเรียนในการเรียน และกิจกรรมต่าง ๆ ของสถานศึกษา	1. ไม่มีเวลาหรือไม่ได้รับ การส่งเสริมให้มี ส่วนร่วมในการ จัดการเรียนการสอน	ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย อย่างสมบูรณ์
6. ประชาชนท้องถิ่น และชุมชน	-	1. เป็นผู้มีความ เชี่ยวชาญในด้าน วัฒนธรรมและ ภูมิปัญญาไทย	1. ไม่ได้รับการ ส่งเสริมให้มีส่วนร่วม ในการจัดการเรียน การสอน 2. ไม่เข้าใจบทบาท หน้าที่ของตนเอง	ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย แบบรอบคอบ

จากการวิเคราะห์คุณลักษณะความสำคัญของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholder salience) พบว่า

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มที่ 1 คือ ผู้บริหารสถานศึกษา เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างสมบูรณ์โดยอำนาจและความชอบธรรม มาจากกฎหมายในการบริหารจัดการสถานศึกษาให้เป็นไปตามเป้าประสงค์ที่ตั้งไว้ รวมถึงได้รับการยอมรับจากคณะกรรมการสถานศึกษาและครูผู้สอน ส่วนความเร่งด่วน คือ การวางแผนโครงสร้างองค์กร ระเบียบกฎเกณฑ์ในสถานศึกษา รวมถึงส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาตนเองของบุคลากรในสถานศึกษา

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มที่ 2 คือ คณะกรรมการสถานศึกษา เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างสมบูรณ์ โดยอำนาจและความชอบธรรมตามกฎหมายในการดำเนินบริหารบุคคลและกิจการด้านต่าง ๆ ในสถานศึกษารวมถึงเป็นผู้ชี้แนะ ส่งเสริมสนับสนุน และเป็นผู้ประสานระหว่างสถานศึกษากับชุมชน ส่วนความเร่งด่วน คือ มีบทบาทและเข้ามามีส่วนร่วมกับสถานศึกษาไม่ต่อเนื่อง ทำให้การจัดทำหลักสูตรมีการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยมา

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มที่ 3 คือ ครูผู้สอน เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างสมบูรณ์ โดยอำนาจและความชอบธรรมจากความเชี่ยวชาญในการเป็นผู้สอนผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ นักเรียน ส่วนความเร่งด่วน คือ คุณภาพของการสอนที่อาจลดลงจากการขาดการสนับสนุนในการพัฒนาตนเองและครูไม่มีประสบการณ์หรือความรู้มากพอในการจัดหลักสูตร

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มที่ 4 คือ นักเรียน เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างสมบูรณ์ โดยอำนาจและความชอบธรรมจากการเป็นเจ้าของทรัพยากรและเป็นผู้รับความรู้จากครูผู้สอนเพื่อนำมาพัฒนาความคิดและสติปัญญา ส่วนความเร่งด่วน คือ คุณภาพของการเรียนการสอนและไม่ได้รับการส่งเสริมให้มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มที่ 5 คือ ผู้ปกครอง เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างสมบูรณ์ โดยอำนาจและความชอบธรรมจากการเป็นผู้สนับสนุนนักเรียนในการเรียนในสถานศึกษา ส่วนความเร่งด่วน คือ ไม่มีเวลาหรือไม่ได้รับการส่งเสริมให้มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มที่ 6 คือ ประชาชนท้องถิ่นและชุมชน เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแบบรอบคอบ โดยความชอบธรรมจากการเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญในด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย ส่วนความเร่งด่วน คือ ไม่ได้รับการส่งเสริมให้มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนและไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเอง

บทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

จากการศึกษาข้อมูล แนวคิด ทฤษฎี และประสบการณ์สอนของผู้เขียนบทความนั้น ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องกับวิชาสังคมศึกษา ประกอบด้วยใครบ้าง และมีคุณลักษณะความสำคัญอย่างไร ดังนี้

1. ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารการศึกษาเป็นผู้นำและมีอำนาจสูงสุดของสถานศึกษา บทบาทสำคัญในการจัดทำหลักสูตรของผู้บริหาร คือ กำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ และจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหาในหลักสูตร การผลิต การใช้ การซ่อมสื่อและการสร้างเครื่องมือวัดผล มีการติดตามและตรวจแผนการสอนของครูอย่างต่อเนื่อง ซึ่งบทเรียนของวิชาสังคมศึกษานั้น มีเนื้อหาที่บูรณาการหลายศาสตร์ ครูผู้สอนจึงต้องได้รับการส่งเสริมให้มีการพัฒนาความรู้ให้เท่าทันและสอดคล้องกับยุคปัจจุบัน ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาจึงจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจในโครงสร้างของหลักสูตร สามารถดำเนินงานวางแผนจำแนกงานและแบ่งหน้าที่ที่เหมาะสมกับความสามารถของครูผู้สอนได้อย่างชัดเจน เปิดโอกาสให้ครูผู้สอนได้พูดคุยปรึกษาหารือ รับฟังความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับงานที่ได้รับมอบหมาย มีส่วนร่วมในการรับทราบข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับสถานศึกษา มีส่วนร่วมในการวางแผน กำหนดนโยบายของสถานศึกษา มีการประชุมเพื่อวางแผนการดำเนินงานร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ พร้อมทั้งจะเปลี่ยนแปลงวิธีการทำงานให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของนโยบายการศึกษา อันจะทำให้การจัดการศึกษาประสบผลสำเร็จและมีประสิทธิภาพสูงสุด

2. คณะกรรมการสถานศึกษา มีบทบาทในการร่วมประชุม พัฒนาหลักสูตร วางแผนกลยุทธ์ในการจัดหลักสูตรการสอนให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานและความต้องการของนักเรียน ชุมชนและท้องถิ่น จัดให้มีระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาและให้ความร่วมมือในการประเมินคุณภาพการศึกษาจากหน่วยงานภายนอกสถานศึกษา ดังนั้น คณะกรรมการสถานศึกษาจะช่วยชี้แนะ ส่งเสริมสนับสนุนและเป็นผู้ประสานระหว่างสถานศึกษาและชุมชน หากคณะกรรมการสถานศึกษาชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการนำวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยท้องถิ่นมาพัฒนาหลักสูตร จะทำให้สถานศึกษามีความเข้าใจและสามารถพัฒนาหลักสูตรการสอนให้มีความสอดคล้องกับสังคมภายในชุมชนรอบสถานศึกษา

3. ครูผู้สอน เป็นผู้ใช้หลักสูตรการสอนและเป็นบุคคลที่รู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล ดังนั้นครูจึงเป็นผู้ที่มีความรู้และความเข้าใจนักเรียนมากที่สุดว่า นักเรียนต้องการเรียนรู้ในด้านใดและการจัดการเรียนการสอนแบบไหนที่เหมาะสมกับนักเรียนในแต่ละบุคคล แต่การจัดหลักสูตรนั้นครูจำเป็นต้องมีประสบการณ์และความรู้มากพอ จึงจะทำให้สามารถจัดทำหลักสูตรได้สอดคล้องและเหมาะสมกับนักเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่บูรณาการมาจากสังคมศาสตร์ ภูมิศาสตร์ โบราณคดี เศรษฐศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ปรัชญา จิตวิทยา ศาสนาและสังคมวิทยาเข้าด้วยกัน (National Council for Social Studies, 1992) ครูผู้สอนสังคมศึกษาจึงต้องศึกษา ค้นคว้า รู้จักการแสวงหาความรู้เพิ่มเติม ติดตามข่าวสารที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและพัฒนากระบวนการจัดการเรียนการสอนอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้เท่าทันกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม ต้องรู้จักปรับตัวนำเอาเทคโนโลยีเข้ามาปรับใช้ในสอน นำสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในเศรษฐกิจและสังคมเข้ามาประยุกต์กับวิชาเรียนในบทเรียน สร้างกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติหรือการคิดวิเคราะห์ ดังนั้นหากครูผู้สอนได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมให้มีการศึกษาเพิ่มเติมและเข้าร่วมอบรมในเรื่องของการจัดทำหลักสูตรหรืออบรมเนื้อหาวิชาสังคมที่สอดคล้องกับความต้องการของนักเรียน จะช่วยให้การจัดทำหลักสูตรวิชาสังคมศึกษานั้นมีความครอบคลุมและมีมาตรฐานเหมาะสมกับการเรียนการสอนกับนักเรียน

4. นักเรียน นักเรียนเป็นศูนย์กลางของการกำหนดจุดมุ่งหมายของการพัฒนาหลักสูตร ซึ่งหลักสูตรที่สถานศึกษาได้กำหนดขึ้นนั้นเพื่อสนองกับความต้องการของนักเรียน นักเรียนจึงมีบทบาทสำคัญที่ต้องมีส่วนร่วมในการวางแผน

การจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับผู้ปกครองและครู มีวางแผนการเรียนรู้ของตนเองตามความถนัด ความสนใจ และความสามารถของตนเอง และให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความต้องการให้ผู้รับผิดชอบในการพัฒนาหลักสูตรได้ทราบ เนื่องจากนักเรียน คือ ผลผลิตของการจัดการศึกษา ซึ่งในการเรียนการสอนวิชาสังคมส่วนใหญ่เรียนเน้นการเรียนรู้ภาคทฤษฎีเป็นหลัก หากได้มีการเรียนการสอนที่ฝึกทักษะการคิดวิเคราะห์หรือได้พบเหตุการณ์จริง จะทำให้นักเรียนเกิดทักษะการเรียนรู้ และสามารถนำไปใช้ได้ในชีวิตประจำวัน

5. ผู้ปกครอง เนื่องจากผู้ปกครองจะมีความใกล้ชิดกับทางสถานศึกษา โดยมีบุตรหลานเป็นตัวเชื่อมโยงเข้ากับสถานศึกษา จึงทำให้บทบาทของผู้ปกครองจะเน้นไปทางการมีส่วนร่วมในการให้คำปรึกษาหารือ ดูแลสนับสนุนนักเรียนในการปฏิบัติกิจกรรมของโรงเรียน ส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาการด้านต่าง ๆ เช่น การให้นักเรียนปฏิบัติตามหลักของเศรษฐกิจพอเพียงทั้งในโรงเรียน บ้านและชุมชน ผู้ปกครองควรมีส่วนร่วมในการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายประจำวันฝึกให้รู้จักการเก็บออม เป็นต้น และสะท้อนผลและร่วมในการประเมินนักเรียน ดังนั้น สถานศึกษาจึงต้องให้ผู้ปกครองทราบถึงรายละเอียดเกี่ยวกับแผนการเรียนรู้ รวมถึงให้ผู้ปกครองมาเข้าร่วมในการกำหนดแผนการเรียนรู้ของนักเรียน เนื้อหาสาระ ระยะเวลา ความรู้ความสามารถและคุณลักษณะที่พึงประสงค์เมื่อสำเร็จการศึกษา เพื่อให้ผู้ปกครองเข้าใจถึงแนวทางในบทบาทหน้าที่และการมีส่วนร่วมทางสถานศึกษา

6. ประชาชนท้องถิ่นและชุมชน ประชาชนท้องถิ่นมักจะเข้าเป็นวิทยากรช่วยสอนเข้ามามีบทบาทเฉพาะการสอนตามการร้องขอของสถานศึกษา อาจมีส่วนร่วมในการวางแผน กำหนดเวลา เนื้อหา และสถานที่บ้างในบางกรณี แต่ยังไม่ชัดเจนมากนัก และตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมักมีส่วนร่วมในลักษณะของการเป็นผู้นำชุมชน ผู้นำองค์กรในชุมชน ผู้แทนกลุ่มเพื่อเข้าร่วมประชุมกับทางโรงเรียน ซึ่งไม่ใช่การมีส่วนร่วมโดยตรงในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเน้นไปที่การเสนองบประมาณทุน จัดหาเอกสาร หนังสือ และสื่อทางการศึกษาเพื่อสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรเท่านั้น โดยให้ประชาชนท้องถิ่นมาถ่ายทอดความรู้ด้านภูมิปัญญาไทยในแต่ละกิจกรรมภูมิปัญญาต่าง ๆ ของท้องถิ่น อาทิเช่น เครื่องปั้นดินเผา แปรรูปสมุนไพร ขนมโบราณ การทอผ้า เป็นต้น จะช่วยในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทยและนักเรียนได้รับข้อมูลภูมิปัญญาไทยที่ถูกต้อง เนื่องจากนักเรียนได้เข้าไปเรียนในสถานที่จริง จากประสบการณ์จริง เข้าใจการเกิดขึ้น คงอยู่และเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาที่ชุมชนของตนเองมี ดังนั้น หากมีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น สถานศึกษาจึงต้องมีการจัดกำหนดประชุม จัดอบรมสัมมนาเสนอข่าวสาร ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนท้องถิ่นและคนในชุมชนรับรู้และเข้าใจในบทบาทของตน มีการสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกันเพื่อสัมพันธ์ภาพที่ดี และร่วมกันในการพัฒนาหลักสูตร จะทำให้ชุมชนเข้าใจบทบาทของตนเอง เห็นคุณค่าและตระหนักในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพ

ผู้เขียนจึงวิเคราะห์แผนภาพความสัมพันธ์ได้ดังต่อไปนี้

ภาพ 2 แผนภาพความสัมพันธ์บทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

บทสรุป

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีความสำคัญที่สุด ได้แก่ ผู้บริหาร คณะกรรมการสถานศึกษา ครูผู้สอน นักเรียน และผู้ปกครอง เนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีทั้งอำนาจ ความชอบธรรมและความเร่งด่วน ดังนั้นควรแก้ไขความเร่งด่วนของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มดังกล่าว เช่น ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาตนเองของบุคลากรในสถานศึกษา เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้ได้มีส่วนร่วมในการวางแผนและกำหนดนโยบายสถานศึกษา เป็นต้น เพื่อให้การพัฒนาการจัดหลักสูตรและบทเรียนในการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษามีเนื้อหาครอบคลุม มีมาตรฐาน มีประสิทธิภาพ และสามารถตอบสนองตรงกับความต้องการของนักเรียน

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2545). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 (ฉบับที่ 2) และที่แก้ไขเพิ่มเติมพุทธศักราช 2545. กรุงเทพฯ: บริษัทสยามสปอร์ต ซินดิเคท จำกัด.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุม สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- ณัฐพงศ์ ฉลาดแย้ม. (2554). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองบัวลำภู เขต 1. วารสารวิจัย มข. (บศ.), 11(2), 83-94.
- ธีรพร ทองชะโชค. (2556). โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง การกำกับดูแลกิจการ การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย และความรับผิดชอบต่อสังคมของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์: การทบทวนวรรณกรรม. วารสารนักบริหาร, 33(2). 80-88.
- พงษ์ชัย บุญคง. (2553). ปัญหาการบริหารจัดการหลักสูตรสถานศึกษาโรงเรียนเอกชน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. วารสารศึกษาศาสตร์ ฉบับวิจัยบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 4(4), 116-122.
- มณฑา จำปาเหลือง, เตือนใจ รักษาพงศ์, เกษฎา บุญมาโฮม และเกรียงไกร จริยะปัญญา. (2558). รูปแบบการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางการศึกษาในการสร้างบทเรียนภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านวิทยาศาสตร์ของจังหวัดเพชรบุรี. วารสาร Veridian E-Journal, Silpakorn University, 8(3), 990-1005.
- รัชนิ พันทอด. (2562). รูปแบบการปฏิรูปคุณภาพการศึกษาการมีส่วนร่วมแบบเข้มของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อการจัดการศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษาที่มีประสิทธิผล. วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 47(3), 328-338.
- รัตนา ทรงทอง. (2553). คำร้องขอของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนาศักยภาพครูผู้สอน โรงเรียนบ้านนาเกิดผล สำนักงานงานเขตพื้นที่การศึกษา นครศรีธรรมราช เขต 2. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารนวัตกรรมการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช.
- สมพร โตนวล. (2551). การสอนสังคมศึกษา = Teaching social study: TL 333. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สายฝน อัมรี, ทวีศิลป์ กุลนาคัด และศิริวัฒน์ จิระเดชประไพ. (2561). ความสัมพันธ์ระหว่างสู่ประชาคมอาเซียนของโรงเรียน การมีส่วนร่วมของบุคลากรกับการจัดการเรียนรู้ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 1. วารสารบริหารการศึกษา มศว, 14(28), 76-89.
- สิริวรรณ ศรีพล. (2555). รายงานการวิจัยเรื่อง การพัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกล เรื่อง การจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับครูที่สอนในระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนขยายโอกาส. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- อรรถกฤษณ์ สัจจะพัฒนกุล และอัฐนิญา สัจจะพัฒนกุล. (2561). สังคมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน:เตรียมพลเมืองเพื่อสร้างสรรค์ชุมชนน่าอยู่อย่างมีส่วนร่วมผ่านหลักสูตรวิชาสังคมศึกษาเชิงพื้นที่. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง, 8(1), 206-221.

- เอื้ออนุช ถนอมวงษ์, ทิพย์วัลย์ สุรินยา, งามลย์ ผิวเหลือง, นฤตม์ พรประสิทธิ์ และวิเชียร ปรีชาธรรมวงศ์. (2561). การมีส่วนร่วมในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของเยาวชน อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา. *วารสารสมาคมนักวิจัย*, 23(1), 115-126.
- โอภาส วุฒิสุลา, ชวนคิด มะเสนา และวิสุทธิ์ รัตวี. (2560). การจัดการแบบมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน. *วารสารรำไพพรรณี*, 11(2), 110-119.
- Barnard, C. I. (1938). *The functions of the executive*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Friedman, A. L., & Miles, S. (2006). *Stakeholders: Theory and practice*. New York: Oxford University Press
- Friedman, M. (1970). The social responsibility of business is to increase its profits. *New York Times Magazine*, 13, 32-33
- Mitchell, R. K., Agle, B. R., & Wood, D. J. (1997). Toward a theory of stakeholder identification and salience: Defining the principle of who and what really counts. *Academy of Management Review*, 22(4), 853-886.
- National Council for Social Studies. (1992). *National curriculum standards for social studies: Executive summary*. Retrieved September 1, 2021, from <https://www.socialstudies.org/standards/national-curriculum-standards-social-studies-executive-summary>
- Post, J. E., Lawrence, A. T., & Weber, J. (2002). *Business and society: Corporate strategy, public policy, ethics*. Boston: McGraw-Hill.
- Simmons, J. (2004). Managing in the post-managerialist era: Towards socially responsible corporate governance. *Management Decision*, 42(3/4), 601-611.